

УДК 371.1

Москаленко А.М. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана факультету психології

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ДО ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано необхідність використання інноваційних технологій підготовки майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти в умовах вищого навчального закладу; охарактеризовано інноваційні технології як засіб творчої індивідуальності майбутнього вчителя; розкрито сутність гуманітаризації та гуманітаризації освіти; виокремлено основні характеристики гуманітаризації шкільної освіти, її потенціал; конкретизовано використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти.

Ключові слова: *технологія, інноваційна технологія, підготовка, шкільна освіта, гуманітаризація, гуманітаризація шкільної освіти.*

В статье обоснована необходимость использования инновационных технологий подготовки будущих учителей основной школы к гуманитаризации школьного образования в условиях высшего учебного заведения; охарактеризованы инновационные технологии, как средство творческой индивидуальности будущего учителя; раскрыты сущность гуманитаризации и гуманитаризации образования; выделены основные характеристики гуманитаризации школьного образования, ее потенциал; конкретизировано использование инновационных технологий в подготовке будущих учителей основной школы к гуманитаризации школьного образования.

Ключевые слова: *технология, инновационная технология, подготовка, школьное образование, гуманитаризация, гуманитаризация школьного образования.*

In the article the necessity of using innovative technologies of training future teachers of the secondary school to the humanitarization of school education under conditions of a higher educational institution is considered; innovative technologies as means of a future teacher's creative individuality are characterized; the essence of the humanitarization and the humanitarization of education are discovered; the basic characteristics of humanitarization of school education, its potential are pointed out; the use of innovative technologies in training future teachers of a secondary school to the humanitarization of school education is specified.

Keywords: *technology, innovative technology, training, school education, humanitarization, humanitarization of education.*

Постановка проблеми. В умовах осучаснення національної системи освіти метою і мірою ефективності її функціонування стає розвиток особистості, задоволення її освітніх потреб та інтересів. Це зумовлює необхідність вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, посилення уваги щодо його становлення як педагога-творця, який володіє інструментарієм (методологічним, методичним, педагогічним) формування творчої особистості. Кардинальні зміни мети і завдань освіти, гуманітарна освіта має стати обов'язковим компонентом підготовки як цілісного процесу особистісного й професійного становлення фахівця.

Практика засвідчує, що у професійно-педагогічній діяльності більшості вчителів ще й сьогодні переважає установка на традиційність, що обмежує та збіднює діапазон прояву їх творчих здібностей. Подібне частково можна пояснити спадщиною минулого, коли мала місце “надмірна централізація освіти, повномасштабна ідеологізація навчально-виховного процесу” [1, с. 3-6], коли в умовах уніфікованої системи освіти до вчителя також висувалися уніфіковані нормативні вимоги, оновлення освіти в основному здійснювалося за рахунок розширення предметної бази навчальних планів; у процесі підготовки вчителів переважали безособистісні та знеособлені методики, використовувалися масові методи навчання, що менш ефективні у порівнянні з індивідуальними.

Постановка проблеми використання інноваційних технологій підготовки майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти пов'язана з важливими науковими та практичними завданнями. На кожному новому етапі розвитку суспільства існують різні нормативні уявлення про знання, вміння, навички, компетентність учителя в цілому, що й забезпечує рівень самоорганізації професійно-педагогічної діяльності, її високу якість, конкурентоспроможність його на ринку освітніх послуг.

Використання інноваційних педагогічних технологій у вищій школі, спрямування їх на підготовку майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти – нагальна необхідність, оскільки постійно підвищуються вимоги до компетентності вчителя загалом, традиційні педагогічні підходи щодо її формування не спрацьовують, а звідси наявний рівень готовності майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти вже не задовольняють потреби сьогодення.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз історичного педагогічного досвіду та як вітчизняної, так і зарубіжної педагогічної думки відомих педагогів-просвітителів минулого засвідчили, що різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів привертали увагу багатьох із них. Зокрема, до окресленої проблеми зверталися Г. Ващенко, І. Герbart, Б. Грінченко, А. Дістервег, О. Духнович, Д. Дьюї, Я. Коменський, М. Корф, Д. Локк, А. Макаренко, М. Максимович, П. Могила, Й. Песталоцці, М. Пирогов, Ж. Руссо, Г. Сковорода, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, І. Франко, К. Ушинський. Кожен з них, більшою чи меншою мірою, акцентував увагу на вчительській професії як людинознавчій і вбачав їх підготовку в спрямуванні

на отримання ґрунтовних знань і формування умінь доведених до рівня майстерності та творчості.

Теоретики і практики в останні десятиліття значно розширили досвід педагогів-просвітителів минулого щодо професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, акцентуючи увагу на необхідності використання інноваційних технологій навчання у вищій школі. В центрі уваги дослідників і педагогів знаходяться різні аспекти цієї багатогранної проблеми, зокрема: формування педагогічної майстерності (І. Зязюн, О. Лавріненко); формування професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності (О. Дубасенюк, А. Коржуєв, Т. Люріна, В. Молодиченко, Н. Молодиченко, Д. Опрощенко, М. Парфьонов, С. Паршук, В. Попков, Г. Разумна, М. Сорока, А. Старєва, Л. Шевченко, Г. Шульга); формування педагогічної творчості (О. Кривильов, В. Кан-Калик, Н. Мартишина, С. Сисоєва); формування професійної компетентності майбутніх учителів (Н. Бібік, С. Мартиненко, Г. Падалка); особистісно-орієнтоване навчання і виховання на всіх рівнях освіти (І. Бех, О. Дубасенюк, В. Ільченко, В. Моляко, Н. Ничкало, О. Пехота, Л. Пуховська, О. Савченко, Г. Сазоненко), визначення шкали цінностей в межах парадигми освіти і виховання (Г. Васянович, О. Вишневський, Л. Хоружа та інші).

У рамках нашого дослідження на особливу увагу заслуговують напрацювання, що стосуються:

- інноваційної стратегії сучасної освіти, загально-теоретичних, науково-практичних проблем інноваційної парадигми у вищій школі, окремих прогресивних інтерактивних форм, технологій і методів навчання, досвіду та перспектив їх використання в освітній практиці (А. Алексюк, І. Дичківська, І. Доброскок, Ю. Ємельянов, В. Ільїн, Т. Коляда, В. Коцур, С. Крамаренко, В. Кремень, М. Лисенко, В. Паламарчук, Л. Пироженко, І. Підласий, П. Саух, Т. Яценко та ін.);

- гуманітаризації навчання (Г. Балл, Р. Беланова, А. Бойко, О. Бондарєвська, О. Вознюк, І. Гашенко, С. Гончаренко, В. Дем'янюк, А. Касьян, Л. Клименко, І. Козловська, В. Коротєєв, Б. Лихачов, Ю. Мальований, В. Рибалко, С. Романов, О. Романовський, В. Сидоренко, А. Степанюк, Л. Хомич, Г. Шах, А. Ярошенко та ін.).

Вивчення стану досліджуваної нами проблеми з позицій загальнотеоретичного, науково-педагогічного та спеціального підходів показало недостатню вивченість її теоретико-методологічних і методичних основ, механізму та шляхів її вдосконалення, узагальнення практичного досвіду гуманітаризації шкільної освіти та уможливило виявлення **суперечностей** між:

- здійсненням процесу гуманітаризації шкільної освіти і відсутністю належного педагогічного сприяння окресленого процесу;

- нагальною затребуваністю гуманітаризації шкільної освіти і готовністю випускників вищих педагогічних навчальних закладів до здійснення окресленого процесу.

Отже, актуальність порушеної проблеми (обумовлена соціальною потребою в підвищенні якості підготовки майбутніх учителів у відповідності

до сучасних вимог гуманітаризації освіти), необхідність наукового пошуку шляхів її розв'язання (обумовлена практичною необхідністю використання інноваційних технологій підготовки майбутніх учителів до окресленої діяльності) зумовили визначення теми нашого дослідження: "Інноваційні технології підготовки майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти".ті

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності використання інноваційних технологій підготовки майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти в умовах вищого навчального закладу.

Задля досягнення мети нами поставлено вирішення таких **завдань**:

- охарактеризувати інноваційні технології як засобу розвитку творчої індивідуальності майбутнього вчителя;
- розкрити сутність гуманітаризації та гуманітаризації освіти;
- виокремити основні характеристики гуманітаризації шкільної освіти, її потенціал;
- конкретизувати використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти.

Виклад основного змісту. Враховуючи вимоги сьогодення, що висуваються національній вищій школі взагалі і кожному навчальному закладу зокрема, необхідно, спираючись на кращі традиції й досягнення освіти та психолого-педагогічної науки, кардинально переглянути сам підхід до організації навчально-виховного процесу, до змісту фахової підготовки і виховання студентської молоді, до розробки і впровадження перспективних технологій навчання [9]. Зазначене стосується, насамперед, на нашу думку, підготовки майбутніх учителів.

Звернення до проблем інноватики і відокремлення їх як найважливішого напрямку сучасної наукової думки є результатом усвідомлення зростаючої динаміки інноваційних процесів у суспільстві [6, с. 3]. Прослідковується характерна тенденція до посилення інноваційності у сфері підготовки нової генерації учителів, готових працювати у швидкозмінних соціально-політичних умовах.

Педагогічні інноваційні процеси, як зазначає І. Дичківська, стали предметом спеціального дослідження вчених у 50-ті роки на Заході і в останнє десятиріччя ХХ ст. в нашій країні [4, с. 8]. На теоретико-методологічному рівні найбільш фундаментально проблема нововведень представлена в роботах І. Бестужева-Лади, С. Глазьєва, О. Круглікова, М. Лапіна, І. Перлак, А. Пригожина, Б. Сазонова, Б. Санто та ін. Запропонований ученими розгляд нововведень з позицій системно-діяльнісного підходу дозволяє аналізувати не лише окремі стадії інноваційного процесу, але й перейти до комплексного вивчення нововведень. Педагогічна інноватика як галузь знань нового знання, проблеми оновлення педагогічної практики як соціально-педагогічної закономірності в розвитку інноваційних процесів представлені в дослідженнях М. Бургіна, Л. Даниленко, В. Загвязинського, В. Ляудіс,

А. Маркової, В. Паламарчук, О. Савченко, В. Сластьоніна, Г. Сухобської, Т. Шамової та ін.

Інноваційними можна визначити ті технології, що спрямовані на задоволення актуальної потреби системи освіти, спираються на використання нових знань, базуються на мотивації суб'єктів педагогічної діяльності, мають на меті подолання наслідків негативних процесів у системі освіти.

У рамках нашого дослідження інноваційна технологія визначається як стратегія, алгоритм дії викладача вищої школи, науково обґрунтована розробка діяльнісного сценарію й інструментальної сторони педагогічного процесу, його деталізація, що гарантують досягнення певної навчальної мети через чітко визначену послідовність дій, спроектованих на здійснення проміжних цілей та наперед визначений кінцевий результат, мають вищий рівень ефективності, надійності, гарантованості, ніж традиційні методики навчання й виховання.

Інноваційні технології підготовки майбутніх учителів основної школи передбачають базування навчального процесу на викладанні матеріалу як загальноосвітнього, так і професійно-освітнього змісту, що має прикладну спрямованість; підвищену активність студентів (персоніфікація, рівність і дослідницький підхід); ігровий характер навчального процесу (моделювання реальних педагогічних ситуацій); передбачають зворотній зв'язок, довіру, конфіденційність, свободу у вияві власної позиції, точки зору у процесі оволодіння майбутньою професією. В результаті зазначене дозволяє зацікавлювати студентів, розвивати пізнавальний інтерес, “занурювати” їх у матеріал навчальних курсів, у ситуації близькі до реальності, сприяє формуванню високопрофесійного вчителя через закріплення теоретичних знань, відпрацьовування практичних умінь і навичок.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо інноваційні технології підготовки майбутніх учителів основної школи саме до гуманітаризації шкільної освіти. Задля цього звернемося до сутності гуманітаризації та гуманітаризації освіти. Одними з перших до окресленої проблеми ще наприкінці ХХ століття звернулися С. Гончаренко та Ю. Мальований і зазначили, що гуманітаризація “передбачає повернення освіти до цілісної картини світу, і перш за все, світу людини, світу живого і цілісного, до всебічної культури, до олюднення знань” [3, с. 36-45]. У той же час І. Колесникова звертає увагу на те, що в умовах гуманітаризації треба залучити учня у процес особистісного пошуку істини, іншими словами забезпечити суб'єктивізацію знань, яка у свою чергу, забезпечить альтернативність і розмаїтість думок за умови рівноправності всіх учасників педагогічного процесу. Педагогічний процес відповідно до гуманітарної парадигми креативно-педагогічної цивілізації майбутнього “вибудовується за принципами діалогу або полілогу і багатий на імпровізацію, тут не існує нормативної, однозначної істини” [7, с. 29]. В Українському педагогічному словнику гуманітаризація освіти трактується як “переорієнтація освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед – світу культури, світу людини, на формування в

молоді гуманітарного та системного мислення; система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання й таким чином на формування особистісної зрілості учнів, розвиток їхніх творчих здібностей” [2 с. 76-77]. В Енциклопедії освіти гуманітаризація освіти визначається як процес переорієнтації освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу, пов'язаний з посиленням впливу гуманітарних наук на всі види пізнання; переміщення акцентів з “природи і суспільства” на “людину в природі і суспільстві”, звернення уваги на самоцінність особи [5, с. 157].

Ми розглядаємо гуманітаризацію як інтенсивний процес створення системи когнітивних утворень, пов'язаних з емоційно-вольовими компонентами, що приймаються особистістю як власні внутрішні орієнтири, які спонукають і спрямовують їх діяльність, як процес, спрямований на засвоєння особистістю гуманітарних знань, гуманітарного потенціалу кожної галузі науки, що вивчається, придбання загальнозначущих людських цінностей.

Гуманітаризація освіти передбачає не тільки підвищення ролі гуманітарних дисциплін у професійній підготовці фахівців, але і збагачення негуманітарних дисциплін гуманітарним змістом. Спеціальні дисципліни теж мають гуманітарний потенціал, адже вони формують критично-аналітичну раціональність, яка привчає до пошуку неординарних рішень [8].

Гуманітаризація освіти стверджує право на множинність, мінливість, унікальність людських проявів, забезпечуючи різноманіття як один з найважливіших джерел розвитку та можливості довільного тлумачення світу і себе в цьому світі.

Основними характеристиками гуманітаризації шкільної освіти є:

- збудження пізнавальної активності учасників педагогічної взаємодії; включення в навчання суб'єктивного досвіду учня;
- ставлення учня до фактів і впливів, сутність, яку вони для неї здобувають;
- зміщення акценту з виведення загальних законів на пошук індивідуального, особливого;
- визнання складності, суперечливості, невичерпності і постійної мінливості людського в людині, освоєння учнем способів самостійного вирішення життєвих проблем.

Гуманітаризація шкільної освіти має великий потенціал, що виявляється в:

- збільшенні кількості й обсягу гуманітарних дисциплін, об'єктом вивчення яких є людина;
- зведенні гуманітаризації до гуманізації навчання;
- зведенні гуманітаризації навчання до насичення програм навчальних дисциплін завданнями з прикладним змістом;
- обмеженні гуманітаризації лише переглядом змісту навчання без трансформації методів навчання;
- орієнтації на передачу учням досвіду;
- орієнтації на освоєння учнями вмінь, зростання активності.

Підготовка майбутніх учителів до гуманітаризації шкільної освіти забезпечується інтегруванням у знання загальнолюдських цінностей (осмислюючи знання і цінності, майбутній учитель, будучи ще студентом, набуває свою якісну визначеність, неповторність, стійкість, формує свою суб'єктну позицію); акцентуванням уваги на культурологічному значенні змісту навчання (введення в навчальні плани світоглядних і людинознавчих, курсів духовно-особистісної спрямованості кожного навчального предмета, розкриття гуманітарних аспектів навчальних дисциплін, зміна цільових орієнтирів на кожному конкретному занятті); оволодінням методологічними знаннями і вміннями (реалізується в освоєнні майбутніми учителями сукупності прийомів і методів вирішення поставлених завдань і в процесі вибору з цієї сукупності найбільш раціонального методу).

Ефективність і результативність підготовки майбутніх учителів до гуманітаризації шкільної освіти забезпечується впровадженням таких інноваційних технологій, як:

- технологія розвивального навчання (розвиває у студента здатність до самовдосконалення, самостійного творчого мислення, самоосвіти);
- технологія формування творчої особистості (полягає у прищепленні студентам навичок самостійно керувати своєю пізнавальною активністю, самостійно мислити, приймати неординарні рішення, свідомо вибирати свою життєву позицію, генерувати оригінальні ідеї);
- технологія особистісно-орієнтованого навчання має за мету надати студенту можливість проявляти самостійність мислення, незалежність, здатність до власного вибору;
- проектна технологія націлена стимулювати інтерес студентів до нових знань, до розвитку себе за допомогою вирішення особистих проблем і використання цих знань у конкретній практичній діяльності;
- технологія диференційованого навчання (формує у студентів уміння вчитися, потребу в самоосвіті, бажання генерувати ідеї, шукати альтернативні варіанти вирішення як стандартних, так і проблемних ситуацій);
- технологія гуманістичного навчання (спрямована на виховання свідомих громадян, патріотів, освічених, творчих особистостей, збереження та розвиток фізичного й морального здоров'я, забезпечення пріоритетного розвитку особистості);
- технологія модульно-розвивального навчання (формує самоосвітню компетентність студентів);
- технологія критичного мислення (полягає у формуванні власної думки, позиції, точки зору у студента, навчанні впевнено вести дискусії та приймати найоптимальніші для конкретної ситуації рішення, самостійно здобувати, поглиблювати і розширювати знання, вчитись вільно спілкуватися, логічно мислити, обґрунтовувати та аргументувати);
- технологія групового навчання (формує внутрішню мотивацію студента до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації, сприяє формуванню комунікативних якостей студентів, активізує розумову діяльність);

- технологія індивідуалізації процесу навчання (забезпечує максимальну продуктивність роботи студентів в існуючій системі організації навчання);
- технологія навчання як дослідження (основною метою якої є прищеплення студентам навичок дослідницької роботи, формування активної, творчої особистості);
- інтегральна технологія (забезпечує оптимальні умови для розвитку та самореалізації студента шляхом формування цілісних знань і уявлення про об'єкт, що вивчається і який є основою творення образу світу);
- інформаційні технології (забезпечують та підтримують інформаційні процеси, тобто процеси пошуку, збору, передачі, збереження, накопичення, тиражування інформації та процедури доступу до неї);
- телекомунікаційні технології (забезпечують функції передачі, зберігання і обробки даних);
- технології інтерактивного навчання: кооперативного навчання, технологія колективно-групового навчання, технологія ситуативного моделювання, технологія опрацювання дискусійних питань (усі студенти активно залучаються до процесу пізнання, мають можливість обмінюватися думками, ідеями, пропозиціями, рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають, а викладач є організатором спільної діяльності, ділової співпраці, творчого пошуку, створює атмосферу щирості, поваги. всі студенти виявляються залученими до процесу пізнання, мають можливість).

На нашу думку, найбільш ефективно підготовка майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти забезпечується при використанні комплексу різних технологій, що забезпечує можливість гуманітаризації змісту і процесу навчання самих студентів і, як результат, готовність до гуманітаризації шкільної освіти (оволодіння сутнісними механізмами професійної діяльності, готовність до трансформації соціокультурного досвіду, пошук свого професійного стилю). Та все ж перевагу ми надаємо технологіям інтерактивного навчання. Використання інтерактивних технологій сприяє творчій спрямованості в розвитку суб'єктної позиції студента, оскільки реалізує на практиці принципи гуманітаризації навчання.

Висновки. Ідея гуманітаризації освіти набуває постійного розвитку в наукових дослідженнях (уточнення понятійного апарату, виявлення умов їх реалізації, особливостей гуманітаризації вищої та середньої освіти тощо). На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна констатувати, що в центрі всіх концепцій гуманітарної освіти є особистість у всіх її проявах. Сьогодення потребує необхідності використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів основної школи до гуманітаризації шкільної освіти в умовах вищого навчального закладу, оскільки гуманітаризація шкільної освіти передбачає утвердження особистості як найвищої цінності, необхідність всебічного розвитку природних задатків і здібностей, задоволення різноманітних освітніх потреб, забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонію стосунків підростаючого покоління з суспільством, навколишнім середовищем. Використання інноваційних

технологій у процесі підготовки нової генерації майбутніх учителів забезпечить їх готовність до здійснення гуманітаризації шкільної освіти.

Перспективи дослідження. Наступним кроком нашого дослідження з окресленої проблематики вбачається пошук специфіки гуманітаризації навчального процесу у викладанні загальноосвітніх і фахових дисциплін у вищій школі, а також розробка критеріально-ціннісної системи, що забезпечуватиме діагностику рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до гуманітаризації шкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Будає В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України / В. Д. Будає // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку : збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв : Вид-во МФНаУКМФ, 2002. – С. 3–6.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. Гончаренко С., Мальований Ю. Проблеми гуманітаризації навчального процесу / С. Гончаренко, Ю. Мальований . // Язык и литература в школе. – 1995. – № 1–2. – С. 36–45
4. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики : навчальний посібник / І. М. Дичківська. - Рівне : Зелент, 2001. – 222 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. паук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008 – 1080 с.
6. Інноваційні педагогічні технології: Словник-довідник / Автор-упорядник І. М. Дичківська. – Рівне: РДГУ, 2003. – 43 с.
7. Кочубей А. Гуманітаризація підготовки майбутніх інженерів технічних ВНЗ у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії і практиці [Електронний ресурс] / А. Кочубей // Теорія і методика професійної освіти. – 2011. – № 3. – Режим доступу до журн.: <http://www.tmpre.gb7.ru/docs/3/12kocptp.pdf>
8. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : [монографія] / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. В. Воловик, О. Г. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. Д. Цехмістер та ін. За ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

Отримано: 27.04.2016